

KOMÁROM MEGYE FÖLDRAJZI NEVEI

(TUDOMÁNYOS IRÁNYÍTÓ: ÖRDÖG FERENC ÉS VÉGH JÓZSEF, KÖZZÉTETTE: GERSTNER KÁROLY, HEGEDŰS ATTILA, KÖRMENDI GÉZA, TÚRI RÓBERT, VITÁNYI BORBÁLA, SZERKESZTETTE: BALOGH LAJOS ÉS ÖRDÖG FERENC. KIADJA: A MAGYAR NYELVTUDOMÁNYI TÁRSASÁG). BUDAPEST, 1985. 494 OLDAL

Zala, Somogy, Vas, Tolna és Baranya után Komárom megye földrajzi adattára is megjelent. Más megyék (Szabolcs-Szatmár, Heves, Szolnok, Veszprém, Pest) járasonként adják ki helynévanyagukat, hogy megmentsék a következő évezredre a hagyományos és új helyneveket. Minél jobban odázza el egy-egy megye a helynévgyűjtést, annál nehezebb lesz a dolga. Ha a kiadás elé anyagi nehézségek gördülnek, akkor is el kell végezni legalább a helyszíni gyűjtést még ebben az évezredben. A kisfalvak elhalásával, a határ egészét ismerő emberek elfogyásával egyre szűkül a számba jöhető adatközlők köre.

Az eddig összegyűlt anyag rendkívül értékes. Noha különböző terjedelműek a megyei és járási helynévmonográfiák, ha mélységben, történeti adatok beépítésében, a nevek gazdagságában vannak is különbségek köztük, egymással egybevetethetők, és egy nagy sorozat tagjainak tekinthetők. Egységesíti őket a közös cél, az azonos felépítés, a tanácsadók, szerkesztők, kiadók törekvése a fonetikus átírásra, a rendszer, a térképezés azonos alapelvei.

A megyék nagy része az államalapításkor, a 11. században keletkezett. Az volt az a közigazgatási egység, amely egy királyi várispánság kormányzása alá tartozott. A megyék határai egy évezred alatt alig változtak, noha történtek egyesítések, megyén kívül álló területek (határőrsegek, jász, kun és hajdú területek) beolvasztása a megyerendszerbe.

A trianoni békediktátummal 1920-ban az ország elvesztette területének kétharmadát, és a magyar anyanyelvű lakosság egyharmada idegen fennhatóság alá került. A 63 vármegyéből 29 teljes egészében, 14-nek nagyobb, 10-nek kisebb része került az utódállamokhoz. Teljes egészében csak 10 megyénk maradt meg: Békés, Borsod, Fejér, Hajdú, Heves, Jász-Nagykun-Szolnok (ma Szolnok), Pest-Pilis-Solt-Kiskun (ma Pest), Somogy, Tolna és Veszprém. A többi vármegye csönkjából vagy azok összevonásából keletkezett a mai további 9 megye.

Ilyen a mai Komárom megye is. A régi Komárom és Esztergom megyét szinte felezte a Duna. A két egykori megyeszékhely közül Komárom a trianoni béke után Csehszlovákiához került (Komarno néven). Esztergom megmaradt határszéli városként. Ez volt az első magyar főváros, királyi székhely, majd érseki és megyeszékhely (még a két világháború közt is). A második világháború után még járási székhelyi rangját is elveszték: Dorog lett az utóda.

A járások megszűntetéséig a megyék közül Komárom megyének volt a legkevesebb járása, összesen három: a dorogi, a tatai és a komáromi.

A megyében tízezen fölül van 6 település lakossága: Ta-

tabánya, Oroszlány, Tata, Esztergom, Komárom és Dorog.

5-10 ezer közt 6: Ács, Tokod, Nyergesújfalu, Lábatlan, Tát és Szőny.

2-5 ezer közt 17: Sárisáp, Környe, Csolnok, Kisbér, Almásfüzitő, Nagyigmánd, Pilismarót, Süttő, Kesztlőc, Piliscsév, Bajna, Kocs, Bokod, Mocsa, Bábolna, Tárkány, Császárs.

A legnagyobb csoport, 29 falu lakossága ezer és kétezer között mozog, és van 19 olyan község, amelyek lakossága nem éri el az ezret. A legkisebb falu a kötet szerint Pilisszentlélek.

Nem sokkal a KMFN megjelenése után került ki a nyomdából 1987-ben Györffy György "Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza" c. sorozatának II. és III. kötete. A II. kötetben találhatóak többek közt Esztergom, a III.-ban Komárom megye adatai.

Mindkét említett kötet alapján megállapítható, hogy a mai megye esztergomi és komáromi részét is sűrűn lakták a honfoglalás óta. A ma használt helységnevek többsége már az Árpád-korban is élt, néha kissé más hangalakban és rövidebb formában. A helységnevek nagy többsége a magyar településnevekre jellegzetes módon pusztá személynévből (birtokos, falualapító) ered, mint Aka, Ászár, Baj, Bajna, Bana, Bokod stb. Akkor is magyar ez a névadási típus, ha a név szláv, német vagy török eredetű, de nincs szláv vagy német helynévképzővel el látva, mint Dorog, Igmánd. Foglalkozásnévből származik az Ács valamint a magyar-szláv Ácsteszer, folyótorkolat neve, mint Süttő (<Séd+tő), Almásfüzitő (<Almás+Füzeget+tő), művelési ág: Vértesszőlős.

Az 1910-es népszámlálás szerint a tatai járásban és az akkori esztergomi járásban 5-10 % szlovák és német lakosság élt, a komáromi járásban nem jeleznek idegen nyelvű lakosságot. Érdekes, hogy az említett népszámlálás a két akkori megyének a Dunától északra fekvő, -- a mai csehszlovákiai részét -- mindkét akkori megyében teljesen magyar nyelvűnek jelzi.

A mai nemzetiségi százalékarányokat nem közli a KMFN. Tudjuk, a könyv többször is utal rá, hogy a II. világháború után a szlovák lakosság egy része áttelepült Szlovákiába, helyükre pedig szlovákiai magyarok jöttek. A német lakosság egy része önként vagy kitelepítéssel német nyelvterületre távozott. Helyükre különböző tájakról magyar lakosság költözött.

A KMFN német lakosságot (is) jelez a következő 16 településen: Süttő, Nyergesújfalu, Tát, Dorog, *Csolnok, *Leányvár, *Máriaalom, *Dunaszentmiklós, *Ágostyán, Baj, *Vértestolna, *Szomor, Kecskéd, *Vértesszlő, *Várgesztes, *Bakonyárkány. Szlovák lakosság található a következő nyolc faluban: *Mogyorósbánya, Kesztlőc, *Pilisszentlélek, Sárisáp, *Piliscsév, *Tardosbánya, Vértesszőlős, Oroszlány. (A * -gal jelzett községekben jelentős német vagy szlovák kisebbség esetleg többség található); német és szlovák lakosság (is): Dágon és Tatabányán. A német és szlovák lakosság nagy része aprófalvakban vagy magyarokkal vegyesen lakik.

A falvak német vagy szlovák elnevezésében a következő típusok fordulhatnak elő:

a/ A magyar név átvétele hangtani "átszereléssel": Sittá (Süttő), Tát, Taurog (Dorog), Csónok (Csolnok), Leivár (Leányvár), Táh (Dág), Ausztin (Ágostyán), Vój (Baj), Taunaor (Tarján, hangátvetés), Kesztic (Várgesztes), Sárgán (Bakony-sárkány), Oká (Aka).

b/ Népetimológias változás: Khirvæl (Kirva, Máriahalom), Tolnáu (Vérttestolna), Semling (Vértesszló).

c/ Rövidülés: Kécskæ (Kécskéd), Niklo (Dunaszentmiklós).

d/ Fordítás: Nejdoaf (Nyergesújfalu), Untagáll (Alsógal-

la). Szerencse, hogy Komárom megyében csak egyetlen egészen újkori községnevváltozás volt (1936-ban): Kirva > Máriahalom. Az összetett helynevek 19-20. századi előtagjai, a Duna-, Bakony-, Pilis-, Kis-, Nagy-, Sári- csak a második tagjukban azonos községnevektől való megkülönböztetésül szolgál.

Az utca- (tér-, út-, épület-, intézmény-) nevek ország-szerte sablonossá váltak. A természetes, útbaigazító régi neveket központi intézkedésre fölváltották a személyekről, neves dátumokról és elvont fogalmakról szóló "tisztelgő" át-keresztelések. Kossuth és Petőfi nevét már korábban is sok utca, tér és intézmény viselte, de számuk megsokszorozódott. Érthető, hogy a megye nagy szülőttei: Jászai Mari, Jókai Mór, Táncsics Mihály és a komáromi vár legendás híró védője, Klapka György neve gyakran fordul elő az utcanevek közt, de miért kell minden faluban Ady Endre és József Attila utca? És mi köze van Puskinak, Makarenkónak, Zsdanovnak, Micsurinnak, Tolbuchinnak Komárom megyéhez? Tudják-e az illető utcák lakói, ki volt Dimitrov és Beloiannis?

Alaktani szempontból nehézkesek a tere és útja elnevezések: Mártírok útjai vagy úti vendéglő? 19-es hősök terei park vagy park a 19-es hősök terén? Hasonlóan nehézkes az Április 4. tér 5. Április negyedike tér öt? Április négy tér öt? Tudom, hogy külföldről importáltuk, de a franciában egyszerűbb: 2, Place du 14 (quatorze) juillet.

Az idén két város (Veszprém és Nyíregyháza) a régi város-magban visszaállította a hagyományos utcaneveket. A külföldi politikusok és új intézmények az új lakótelepeken "kaptak" utcát. Így lett Veszprém-ben a Tolbuchin utca ismét Vár utca. Követendő példa minden városnak.

A KMFN nagyon szép kiállítású könyv. Jó a papírja, gyönyörű a szedése, szépek és áttekinthetőek a térképei. A könyv kitűnő adattár, amelynek anyagát településtörténeti, gazdaságtörténeti magyar, német és szlovák nyelvjárástani és névtani szempontból érdemes volna feldolgozni (kettős névadás, víznevek, elpusztult települések nyomai a dűlőnevekben stb.).

Köszönettel tartozunk a kötet gyűjtőinek, szerkesztőinek, szerzőinek, valamint a megyének és a Magyar Nyelvtudományi Társaságnak, hogy ennek az értékes, szép könyvnek megjelenését lehetővé tették.

Kálmán Béla